

Επιλογή και ανάλυση κειμένων για τη διδασκαλία της γλώσσας στην Πρωτοβάθμια Εκπαίδευση : οι πινακίδες με ονόματα οδών ¹

Εισαγωγή

Ο γραμματισμός αποτελεί ένα από τα κεντρικά ζητούμενα της εκπαιδευτικής διαδικασίας για όλες τις βαθμίδες του εκπαιδευτικού συστήματος. Η κατανομή του σχολικού χρόνου όπως αποτυπώνεται στο ωρολόγιο πρόγραμμα της πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης, αποδεικνύει ότι η διδασκαλία της μητρικής γλώσσας καλύπτει αναλογικά το μεγαλύτερο τμήμα του καθημερινού σχολικού προγράμματος και μάλιστα, προτείνεται να υλοποιείται στις πρώτες ώρες του σχολικού προγράμματος που θεωρούνται οι πλέον αποδοτικές για τους μαθητές και τις μαθήτριες. Η μεγάλη όμως, ποσότητα χρόνου που δαπανάται για το γλωσσικό μάθημα παρότι αναγκαία, δεν αποτελεί επαρκή παράμετρο για την αποτελεσματική γλωσσική εκπαίδευση των παιδιών, αν δεν υποστηρίζεται από κατάλληλες διδακτικές προτάσεις.

Για πολλά χρόνια, η αντίληψη του ελληνικού εκπαιδευτικού συστήματος για τη διδασκαλία του γραπτού λόγου –όπως αυτή εγγράφεται στα βιβλία για τη γλωσσική αγωγή- αφορούσε στην εκμάθηση του συστήματος της γλώσσας ενώ η εφαρμογή του συστήματος για την εκπλήρωση ποικίλων επικοινωνιακών στόχων αντιμετωπιζόταν ως αποτέλεσμα που προκύπτει με φυσικό και αυτόματο τρόπο για όσους κατέχουν σε ικανοποιητικό βαθμό το σύστημα. Με αυτή τη λογική, η εκπαίδευση των παιδιών αφορούσε την κατάκτηση των γραφο-φωνηματικών αντιστοιχίσεων (δηλαδή, της διαδικασίας αποκωδικοποίησης του γραπτού λόγου), συστηματικές γνώσεις γραμματικής και σύνταξης και διεύρυνση του λεξιλογίου. Η παραγωγή λόγου, στο πλαίσιο του δημοτικού σχολείου, εξαντλούταν σε εκθέσεις του τύπου: «σκέφτομαι και γράφω».

Η διδακτική πρόταση για αξιοποίηση κοινωνικών κειμένων² ως μέσου για τη γλωσσική αγωγή των μαθητών/τριών, ανάγεται στα τέλη της δεκαετίας του '70. Η

---

¹ **Στοιχεία δημοσίευσης (N.23)**

Παπαδοπούλου, Μ. (2007). Επιλογή και ανάλυση κειμένων για τη διδασκαλία της γλώσσας στην Πρωτοβάθμια εκπαίδευση: οι πινακίδες με ονόματα οδών. Στο Ν. Μήτσης – Δ. Καραδήμος (επιμ.). *Η διδασκαλία της γλώσσας στην Πρωτοβάθμια Εκπαίδευση. Επισημάνσεις και Προοπτικές*. Αθήνα: Gutenberg.

² Στο άρθρο χρησιμοποιείται ο όρος 'κοινωνικά κείμενα' (social texts) για να αναφερθούμε σε κείμενα που κατασκευάζονται για να εκπληρωθούν συγκεκριμένες επικοινωνιακές ανάγκες.

εφαρμογή όμως, αυτής της πρότασης στην ελληνική εκπαιδευτική πραγματικότητα περιορίστηκε σε εγχειρίδια και διδακτικά υλικά που αφορούσαν τη διδασκαλία της ελληνικής ως ξένης ή δεύτερης γλώσσας, ενώ, ελάχιστα επηρέασε τη διδασκαλία της γλώσσας στην Πρωτοβάθμια³ Εκπαίδευση⁴.

Σύμφωνα, λοιπόν με τους στόχους του γλωσσικού μαθήματος, όπως αυτοί πραγματώνονταν στα βιβλία της γλώσσας, η γλωσσική αγωγή των παιδιών στην Ελλάδα δεν προετοίμαζε πολίτες ικανούς να αναλύουν και να κατασκευάζουν συγκεκριμένους τύπους κειμένων που κυκλοφορούν στον κοινωνικό χώρο. Οι συνέπειες αυτής της ελλειμματικής γλωσσικής αγωγής είναι ιδιαίτερα φανερές στην αμηχανία που καταγράφεται στη συμπεριφορά όλων μας όταν καλούμαστε να κατασκευάσουμε κοινωνικά κείμενα για να εκπληρώσουμε τις καθημερινές επικοινωνιακές μας ανάγκες. Η δυσκολία για παραγωγή κειμένων δεν οφείλεται σε μια πιθανή ελλιπή φοίτηση αλλά στο γεγονός ότι για την παραγωγή κειμένων δεν επαρκεί η γνώση γραμματικών κανόνων και σύνταξης ούτε η κατοχή ενός διευρυμένου λεξιλογίου αλλά απαιτείται γνώση των συμβάσεων που διέπουν κάθε τύπο κειμένου όπως και, ικανοποιητική εξοικείωση με τη/τις δομή/ές και τη/τις μορφή/ές των κειμένων στο πλαίσιο συγκεκριμένης, κάθε φορά, κοινωνικο-πολιτισμικής οργάνωσης καθώς, οι κανόνες σύνταξης κάθε κειμένου δεν αποτελούν συνταγές οι οποίες μπορούν να μαθευτούν εκ των υστέρων ούτε παραμένουν αναλλοίωτοι στη διάρκεια του χρόνου.

Η ανάλυση και παραγωγή κοινωνικών κειμένων στην προσχολική και σχολική εκπαίδευση, συνεπάγεται μια καθολικά διαφορετική αντίληψη για το γραμματισμό και συνιστά ένα μίτο για το συνολικό σχεδιασμό της γλωσσικής εκπαίδευσης. Επιπλέον, καθώς τα κοινωνικά κείμενα είναι κατεξοχήν πολυτροπικά κείμενα, στα οποία η πληροφορία συντίθεται από ποικίλους τρόπους κατασκευής σημασίας (γλώσσα, εικόνες, σχέδια, τυπογραφική μορφή κλπ), η παιδαγωγική πρόταση για μια συνολική και αποτελεσματική επεξεργασία τους θα πρέπει να εγγράφεται στο πλαίσιο των πολυγραμματισμών.

Επίσης, έχουν χρησιμοποιηθεί στα ελληνικά οι όροι: 'αυθεντικά κείμενα', 'λειτουργικά γραπτά' κ.α. με παραπλήσιο περιεχόμενο.

³ Στο πλαίσιο της γλωσσικής αγωγής στη δευτεροβάθμια εκπαίδευση έχουν γίνει προτάσεις διδακτικής αξιοποίησης κοινωνικών κειμένων κατά τη δεκαετία του '90, και εμφανίζονται στα βιβλία γλωσσικής αγωγής για το γυμνάσιο και κυρίως για το λύκειο.

⁴ Οι ποικίλες προσπάθειες που έγιναν όλα αυτά τα χρόνια για μια επικοινωνιακή ή λειτουργική προσέγγιση της γλωσσικής διδασκαλίας παρέμειναν τελικά σε επίπεδο πειραματικών εφαρμογών ή οδήγησαν στη δημιουργία συμπληρωματικού τύπου δραστηριοτήτων, καθώς το αυστηρά προκαθορισμένο *curriculum* που ισχύει στην ελληνική εκπαίδευση δεν επιτρέπει μια διαφορετική δόμηση του γλωσσικού μαθήματος από αυτήν που προβάλλεται μέσω των βιβλίων της γλώσσας. Για μια θεωρητική πρόταση και πρακτική εφαρμογή εναλλακτικής πρότασης γλωσσικής διδασκαλίας, δες : Α. Χαραλαμπόπουλος & Σ. Χατζησαββίδης, *Η διδασκαλία της λειτουργικής χρήσης της γλώσσας: Θεωρία & πρακτική εφαρμογή*, Κώδικας, Θεσσαλονίκη, 1997.

Για πρώτη φορά, στα νέα αναλυτικά προγράμματα του 1999 για τη διδασκαλία της γλώσσας στην πρωτοβάθμια εκπαίδευση διαφαίνεται μια διαφορετική προσέγγιση της γλωσσικής αγωγής που θα υποστηρίξει την ανάλυση και παραγωγή κειμένων.

Το άρθρο κινείται σε δύο άξονες: α) στην διερεύνηση των κατευθύνσεων των νέων αναλυτικών προγραμμάτων σπουδών για τη γλώσσα στο Δημοτικό και στο Νηπιαγωγείο, και των δυνατοτήτων τις οποίες αυτά προδιαγράφουν για μια διδασκαλία του γραπτού λόγου μέσω κοινωνικών κειμένων, β) στην παρουσίαση τρόπων επιλογής και ανάλυσης κοινωνικών κειμένων για το γραμματισμό παιδιών μέσα από την περίπτωση των πινακίδων με ονόματα οδών.

Πλαίσιο διδακτικής αξιοποίησης των κειμένων

Η αντίληψη που υποστηρίζεται στο άρθρο όσον αφορά τη χρήση κειμένων για το γραμματισμό εγγράφεται στο πλαίσιο των 'Πολυγραμματισμών', όπου τονίζεται η αναγκαιότητα:

«έμφασης στην τριβή των διδασκόμενων με κείμενα και είδη λόγου από ένα ευρύ φάσμα μέσων και από ένα ευρύ φάσμα πολιτισμικών πηγών(...) ώστε να μπορέσουν διδάσκοντες και διδασκόμενοι να αναπτύξουν κατανόηση των τρόπων με τους οποίους τα κείμενα τοποθετούνται και παράγονται ιστορικά και κοινωνικά και συνιστούν «σχεδιασμένα» τεχνουργήματα»⁵.

Σε αυτό το πλαίσιο είναι προφανές, ότι το κείμενο δεν γίνεται αντιληπτό απλώς ως δομή ανώτερης τάξης από την πρόταση. Η διαφορά μεταξύ κειμένου και πρότασης δεν είναι μεγέθους, δηλαδή ένα κείμενο δεν είναι κατ' ανάγκην μεγαλύτερο από μια πρόταση, ούτε κάθε δομή ανώτερη της πρότασης συγκροτεί κατ' ανάγκη κείμενο. Μπορεί μια και μόνο φράση να συγκροτεί κείμενο εφόσον πληρούνται οι λοιπές προϋποθέσεις.

Κύρια χαρακτηριστικά κάθε κειμένου συνιστούν η εσωτερική του ενότητα και η ύπαρξη συγκεκριμένης επικοινωνιακής σκοπιμότητας

«Κείμενο είναι μια μονάδα γλωσσικής επικοινωνίας και αλληλόδρασης. (...) Κάθε κείμενο δεν είναι μια σειρά λέξεων, φράσεων, προτάσεων ή εκφορών που απλά

---

⁵ M. Kalantzis & B. Cope, *Πολυγραμματισμοί*. Στο: Εγκυκλοπαιδικός οδηγός για τη γλώσσα, Κέντρο Ελληνικής Γλώσσας, Θεσσαλονίκη, retrieved from internet 23/1/2003.

παρατίθενται απλά συνεχόμενα, αλλά ένα προϊόν που χαρακτηρίζεται από συνάφεια, συνεκτικότητα και συνοχή»⁶

Όπως αναφέρεται από τη Μητσοκοπούλου, σύμφωνα με τον Kress⁷,

«Κείμενο συνιστά ένα σύνολο φράσεων που απαρτίζουν ένα ολοκληρωμένο νόημα και συνιστούν ένα κοινωνικά, οριοθετημένο μήνυμα. (...) Κάθε κείμενο διαμορφώνεται από τον λόγο στον οποίο εντάσσεται, εγγράφοντας κοινωνικές περιστάσεις επικοινωνίας και τις έννοιες που αναπτύσσονται από τους μετέχοντες στις περιστάσεις αυτές»⁸

Η χρήση κοινωνικών κειμένων για τη διδασκαλία και μάθηση της γλώσσας, επιτρέπει την παρατήρηση των τρόπων με τους οποίους κοινωνικά, καταστασιακά και γνωστικά συμφραζόμενα εγγράφονται σε κάθε κείμενο.

Τέλος, η πρόταση για διδακτική αξιοποίηση κειμένων επιτρέπει και επιβάλλει τη μετακίνηση του πεδίου παρατήρησης αποκλειστικά από τη γλωσσική πληροφορία⁹ στο συνδυασμό των πληροφοριών που φέρει η γλώσσα και οι άλλοι 'τρόποι' που συνυπάρχουν σε ένα κείμενο, όπως οι τυπογραφικοί χαρακτήρες, το χρώμα, τα σχέδια, οι φωτογραφίες κλπ., καθώς κάθε κείμενο του κοινωνικού χώρου είναι 'πολυτροπικό' όπως τονίζεται από τον Kress¹⁰. Σύμφωνα με αυτήν την αντίληψη, η δράση της γλώσσας ενδέχεται να προσαυξάνεται, να συμπληρώνεται ή και να αναιρείται από τη δράση άλλων τρόπων κατασκευής σημασίας. Η πολυτροπικότητα δεν προστίθεται στην ανάλυση, αλλά αποτελεί ουσιαστική και θεμελιώδη παράμετρο κάθε κειμένου. Η ανάδειξη των ποικίλων οπτικών μέσων που συμβάλλουν στην απόδοση της σημασίας ενός κειμένου οδηγεί στην επανεξέταση του τρόπου που αντιλαμβανόμαστε τα γραπτά κείμενα και στην αναζήτηση διαφορετικών διαδικασιών ανάλυσης και παραγωγής της γραπτής πληροφορίας. Καθώς, λοιπόν τα κοινωνικά κείμενα είναι κατ' εξοχήν πολυτροπικά, κατά την ανάλυση και επεξεργασία τους στη σχολική τάξη είναι σκόπιμο να αποτελούν πεδίο διερεύνησης οι διαδικασίες με τις οποίες οι ποικίλοι τρόποι συντίθενται για την κατασκευή της σημασίας ενός γραπτού μηνύματος

---

⁶ J.M. Adam, *Linguistique textuelle: typologie(s) et sequentialite*. Στο J.L.Chiss et alii (sous la direction de), *Apprendre/Enseigner a produire des textes écrits*, editions Universitaires De Boeck, Bruxelles 1987, p23-33

⁷ G. Kress, *Linguistic processes in sociocultural practice*, Oxford University Press, Oxford, 1989

⁸ Β. Μητσοκοπούλου, *Λόγος Κείμενο: Κείμενο και κειμενικό είδος*, Κέντρο Ελληνικής Γλώσσας, Θεσσαλονίκη, retrieved from internet 7/3/2003

http://www.komvos.edu.gr/glwssa/logos_keimeno/1_2/thema_id.htm

⁹ Αποκλειστικό τρόπο προσέγγισης των κειμένων, μέχρι πρότινος, στην διδακτική πρακτική στην πρωτοβάθμια εκπαίδευση

¹⁰ G. Kress & T. van Leeuwen, *Reading images: The grammar of visual design*, ed. Routledge, London, 1996

«(...) το σχολείο θα όφειλε να ανοίξει τους ορίζοντές του στη συστηματική πλέον διδασκαλία και ανάλυση των πολυτροπικών κειμένων, προετοιμάζοντας έτσι τους/τις μαθητές/τριες του να χειρίζονται ικανοποιητικά την πληθώρα των πολυτροπικών κειμένων που τους περιβάλλει»¹¹

Τα νέα αναλυτικά προγράμματα για τη γλώσσα

Η γλωσσική εκπαίδευση των παιδιών στην Ελλάδα, τα τελευταία χρόνια, βρίσκεται σε μια αναντιστοιχία στόχων και μέσων καθώς στα βιβλία για την ελληνική γλώσσα στο Δημοτικό Σχολείο υλοποιείται ένα διαφορετικό αναλυτικό πρόγραμμα από το ισχύον.

Μια ιδιαίτερα σημαντική διαφοροποίηση του νέου αναλυτικού προγράμματος από το προηγούμενο αφορά την πρόταση για αξιοποίηση κειμένων του κοινωνικού χώρου για το γραμματισμό των νηπίων και των μαθητών/τριών του δημοτικού σχολείου. Η συστηματική χρήση ποικίλων τύπων κειμένων για τη γλωσσική διδασκαλία προβλέπεται, για πρώτη φορά στην ελληνική Πρωτοβάθμια εκπαίδευση στο Πρόγραμμα σπουδών της νεοελληνικής γλώσσας για το Δημοτικό Σχολείο και το Νηπιαγωγείο όπως αυτά αποτυπώνονται στο Διαθεματικό Ενιαίο Πλαίσιο Προγραμμάτων Σπουδών της Ελληνικής Γλώσσας για το Δημοτικό¹² (ΔΕΠΠΣ για την ελληνική γλώσσα στο Δημοτικό) και στο Διαθεματικό Ενιαίο Πλαίσιο Προγραμμάτων Σπουδών για το Νηπιαγωγείο¹³ (ΔΕΠΠΣ Νηπιαγωγείου) αντίστοιχα.

Η επιλογή της χρήσης κοινωνικών κειμένων για τη διδασκαλία της γλώσσας στο Νηπιαγωγείο και το Δημοτικό Σχολείο είναι εμφανής σε πολλά σημεία των αναλυτικών προγραμμάτων. Συγκεκριμένα, στο Δ.Ε.Π.Π.Σ. για το νηπιαγωγείο, όσον αφορά την προσέγγιση των κειμένων, δηλώνεται ότι:

---

¹¹ Ε. Χοντολίδου, Εισαγωγή στην έννοια της πολυτροπικότητας, *Γλωσσικός Υπολογιστής 1*, Κέντρο Ελληνικής Γλώσσας, Θεσσαλονίκη 1999, σ.114-118

¹² *Διαθεματικό Ενιαίο Πλαίσιο Προγραμμάτων Σπουδών της Ελληνικής Γλώσσας για το Δημοτικό Σχολείο*, Υπουργείο Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων, Παιδαγωγικό Ινστιτούτο, <http://www.pi-schools.gr/programs/depps>

¹³ *Διαθεματικό Ενιαίο Πλαίσιο Προγραμμάτων Σπουδών για το Νηπιαγωγείο*, Υπουργείο Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων, Παιδαγωγικό Ινστιτούτο, <http://www.pi-schools.gr/programs/depps>

«θα πρέπει να εξασφαλίζονται οι προϋποθέσεις ώστε τα παιδιά να έρχονται αβίαστα σε επαφή με **διαφορετικές εκδοχές** του γραπτού λόγου (βιβλία, εφημερίδες, περιοδικά, επιγραφές κλπ)»¹⁴

«(...) να αναγνωρίζουν τις **βασικές εκδοχές** του γραπτού λόγου με βάση τα εξωτερικά-τυπογραφικά χαρακτηριστικά και το περιεχόμενο και να συνειδητοποιούν ότι οι διαφορετικές αυτές εκδοχές μεταφέρουν μηνύματα με διαφορετικό τρόπο και χρησιμοποιούνται για διαφορετικούς λόγους»

Για να επιτευχθεί αυτή η ικανότητα, θα πρέπει:

«τα παιδιά να έρχονται σε επαφή με εικονογραφημένα βιβλία και με περιοδικά, εφημερίδες, λεξικά, καθώς και με αφίσες, χάρτες, συσκευασίες προϊόντων που γνωρίζουν (...) στα οποία εικόνες και κείμενο συμπλέκονται για να μεταφέρουν το μήνυμα»

Στη συνέχεια, αναφέρεται ότι τα παιδιά θα πρέπει:

«να αναπτύξουν την ικανότητα να διακρίνουν σε ένα κείμενο που τους διαβάζεται τα διαλογικά και τα μη διαλογικά μέρη' και 'να απομνημονεύουν πολύ μικρά κείμενα»

Για την ανάπτυξη αυτής της ικανότητας προβλέπεται η χρήση λογοτεχνικών κειμένων. Η ικανότητα αναγνώρισης οικείων λέξεων στο περιβάλλον και μέσα σε κείμενα προβλέπεται να υλοποιηθεί μέσα σε ένα περιβάλλον πλούσιο σε ερεθίσματα γραπτού λόγου στη βιβλιοθήκη και σε άλλα σημεία της τάξης

«στη βιβλιοθήκη συγκεντρώνονται, εκτός από τα βιβλία, έντυπα διάφορων ειδών όπως περιοδικά, εφημερίδες, αφίσες»

Ενώ, σε άλλο σημείο τονίζεται ότι πρέπει τα παιδιά να αναπτύξουν ικανότητα

«να παίρνουν πληροφορίες από διάφορες **πηγές** όπως αφίσες, ταινίες, σήματα, έργα τέχνης, στις οποίες συνυπάρχουν γραπτός λόγος και εικόνα»

Όσον αφορά τη γραφή και τη γραπτή έκφραση, τονίζεται ιδιαίτερα η αναγκαιότητα τα παιδιά

«να συνειδητοποιήσουν την κοινωνική διάσταση του γραπτού λόγου ώστε να κατανοήσουν τη σημασία της γραφής ως μέσου επικοινωνίας, ανάπτυξης ιδεών, μεταφοράς πληροφοριών και ως πηγής ευχαρίστησης και απόλαυσης».

Η ανάπτυξη αυτής της ικανότητας θα γίνει μέσω παραγωγής

«κειμένων που τα διαμορφώνουν συλλογικά (π.χ. γράμματα, προσκλήσεις, καταλόγους, κανόνες παιχνιδιών, συνταγές, παραμύθια, ποιήματα κλπ)»

---

¹⁴ ΔΕΠΠΣ για το νηπιαγωγείο, σ.11-14

Συνοπτικά, όσον αφορά τα κείμενα που θα μπορούσαν να χρησιμοποιηθούν στο νηπιαγωγείο, προβλέπεται η παρουσίαση ποικίλων τύπων κειμένων στην τάξη όπως: αφίσες, χάρτες, συσκευασίες προϊόντων, ονόματα οδών, επιγραφές καταστημάτων, κουτιά από φάρμακα, γράμματα, προσκλήσεις, κατάλογοι, κανόνες παιχνιδιών, συνταγές, παραμύθια και ποιήματα αλλά και έντυπα όπως περιοδικά, εφημερίδες και βιβλία που συμπεριλαμβάνουν ποικίλους τύπους κειμένων, και στους οποίους εικόνες και κείμενο συμπλέκονται για να μεταφέρουν ένα μήνυμα.

Όπως παρουσιάζεται στο ΔΕΠΠΣ, η χρήση διαφόρων τύπων κειμένων για την ανάγνωση στο Νηπιαγωγείο αποσκοπεί αρχικά να βοηθήσει τα παιδιά να *συνειδητοποιήσουν τις διαφορές γραπτού λόγου και εικόνας*, να τα καταστήσει ικανά να *ξεχωρίζουν τις διάφορες εκδοχές του γραπτού λόγου βάση των εξωτερικών-τυπογραφικών χαρακτηριστικών τους* και να *συνειδητοποιήσουν ότι οι διαφορετικές εκδοχές του γραπτού λόγου μεταφέρουν μηνύματα με διαφορετικό τρόπο και χρησιμοποιούνται για διαφορετικούς σκοπούς επικοινωνίας*. Η εκμετάλλευση του περιβάλλοντος γραπτού λόγου στοχεύει να διευκολύνει τα παιδιά να *αναγνωρίζουν οικείες λέξεις*, ενώ η συνολική ενασχόληση με το γραπτό λόγο θα επιτρέψει στα παιδιά *προοδευτικά να συνειδητοποιήσουν ότι ό,τι λέμε μπορούμε να το γράψουμε* και να αρχίζουν να παρατηρούν την άρθρωση των λέξεων από μικρότερα τμήματα (γράμματα ή συνδυασμούς γραμμάτων).

Επιπλέον, στόχος της γραπτής έκφρασης στο νηπιαγωγείο είναι *η ευαισθητοποίησή των παιδιών σε θέματα που συνδέονται με το γιατί και πώς γράφουμε, δηλαδή η συνειδητοποίηση της κοινωνικής διάστασης του γραπτού*. Αυτή η διαδικασία δεν ξεκινάει κατ' ανάγκη με την παραγωγή κειμένων από τα ίδια τα παιδιά αλλά και *μέσω της υπαγόρευσης στον/στην νηπιαγωγό κειμένων που διαμορφώνουν συνολικά*. Αυτή η διαδικασία οδηγεί τα παιδιά να *συνειδητοποιήσουν*:

*‘ότι τα κείμενα απευθύνονται σε συγκεκριμένους κάθε φορά αναγνώστες και μαθαίνουν να βελτιώνουν ακούγοντας το αποτέλεσμα της υπαγόρευσης, κάνοντας επιλογές λεξιλογίου και διατύπωσης’.*¹⁵

Πέρα όμως, από το ειδικό πρόγραμμα σχεδιασμού και ανάπτυξης δραστηριοτήτων γλώσσας στο νηπιαγωγείο, σημαντικές ευκαιρίες για ανάλυση και παραγωγή κοινωνικών κειμένων προβλέπονται μέσα στα άλλα προγράμματα του Δ.Ε.Π.Π.Σ., χωρίς όμως ιδιαίτερη ανάλυση. Θα ήταν σκόπιμο να αναφερθεί ότι στο ΔΕΠΠΣ του

---

¹⁵ Όπως αναφέρεται από την Τζ. Σκούρα-Βαρνάβα, υπεύθυνη για το πρόγραμμα σπουδών για τη Νεοελληνική γλώσσα στο Νηπιαγωγείο. Τζ. Σκούρα-Βαρνάβα, ‘Το πρόγραμμα σπουδών για τη νεοελληνική γλώσσα στην προδημοτική εκπαίδευση’, στο: Χρ. Τσολάκης (επιμ), *Η διδασκαλία της ελληνικής γλώσσας*, Πρακτικά του Στ’ Πανελληνίου Συνεδρίου, Κώδικας, Θεσσαλονίκη 2001, σ. 166-171

Νηπιαγωγείου υπάρχουν μόνο έμμεσες και ακροθιγείς αναφορές στους άξονες και τις διαδικασίες ανάλυσης των κειμένων. Πιθανώς, αυτό να οφείλεται στο γεγονός ότι η εφαρμογή των κατευθύνσεων των ελληνικών αναλυτικών προγραμμάτων γίνεται συνήθως, μέσω πρόσθετου διδακτικού υλικού όπως επίσης, και στο ότι, το νέο αναλυτικό πρόγραμμα, κατά την πρώτη φάση της λειτουργίας του, συνοδευόταν από μια σειρά συνοδευτικών βιβλίων¹⁶ που αφορούσαν τη θεωρητική υποστήριξη της νέας πρότασης για το γραμματισμό των νηπίων και πλήθος εφαρμογών τους σε σχολεία άλλων χωρών.

Τέλος, όπως είδαμε παραπάνω, συχνές είναι οι αναφορές σε κείμενα του κοινωνικού χώρου και στην αναγκαιότητα επεξεργασίας αυτών των κειμένων με τρόπο που να προσιδιάζει στη δομή και τη λειτουργία τους, η απουσία όμως, ενός εισαγωγικού θεωρητικού κειμένου, που θα εξηγούσε τις βασικές επιλογές του προγράμματος ως προς την προσέγγιση του γραπτού λόγου και την επεξεργασία των κειμένων, δημιουργεί ασάφειες ως προς τους τρόπους επίτευξης των επιδιωκόμενων στόχων για τη γλωσσική αγωγή. Ενδεχομένως, αυτό να οφείλεται στο γεγονός ότι, στο ελληνικό εκπαιδευτικό σύστημα, τα αναλυτικά προγράμματα δεν αποτελούν σημείο αναφοράς για τους εκπαιδευτικούς, αλλά το πλαίσιο με το οποίο θα κατασκευαστούν τα βιβλία για τη γλωσσική διδασκαλία.

Με ιδιαίτερα σαφή, συγκροτημένο και αναλυτικό τρόπο παρουσιάζεται στο Δ.Ε.Π.Π.Σ. για την ελληνική γλώσσα, η πρόταση για το ρόλο των κοινωνικών κειμένων στο γραμματισμό παιδιών δημοτικού σχολείου. Στο κεφάλαιο της διδακτικής μεθοδολογίας γίνονται εκτενείς αναφορές στην οργάνωση του γλωσσικού μαθήματος μέσα από τη θεωρία των κειμενικών ειδών και προτείνονται διαδικασίες επεξεργασίας των κειμένων με τρόπο ώστε να αναδεικνύονται τα κειμενικά χαρακτηριστικά και οι εξωκειμενικοί περιορισμοί οι οποίοι καθορίζουν τη διαμόρφωσή των κειμένων¹⁷.

Η γλωσσική διδασκαλία οργανώνεται γύρω από την αναγκαιότητα να αντιμετωπίσει

«την ανάγκη του μαθητή να χειρίζεται διάφορα είδη λόγου» και ειδικότερα «αναφορικού» (αφήγηση, περιγραφή, ανακοίνωση κλπ) και «κατευθυντικού» (πρόσκληση, ερώτηση, παράκληση οδηγία, επιχειρηματολογία κλπ).

Όσον αφορά δε στην επεξεργασία των κειμένων, αναφέρεται ότι κατά τη διδασκαλία των κειμένων θα πρέπει να αξιοποιούνται συστηματικά πληροφορίες διακειμενικές, περικειμενικές και ενδοκειμενικές οι οποίες

---

¹⁶ Υ.Π.Ε.Π.Θ. *Το παιδί και η γραφή και Γραφή και Ανάγνωση I,II,III*, Ο.Ε.Δ.Β., Αθήνα, 1998

¹⁷ Δ.Ε.Π.Π.Σ. για την ελληνική γλώσσα στο Δημοτικό, σελ. 41-42

«αφενός μεν ερμηνεύουν τη μορφή και το περιεχόμενο ενός κειμένου που δίδεται προς επεξεργασία και αφετέρου περιορίζουν και διαμορφώνουν τη μορφή και το περιεχόμενο των προφορικών ή γραπτών κειμένων που καλείται να συνθέσει ο μαθητής»

Η διδακτική μεθοδολογική πρόταση οργανώνεται στους γενικούς στόχους του αναλυτικού ¹⁸, όπου αναφέρεται ότι, όσον αφορά στην ανάγνωση

«ο μαθητής (...) διαβάζει και κατανοεί απλό, μικρό κείμενο, (...) κατανοεί διαφόρους τύπους κειμένων, (...) συμπεραίνει το περιεχόμενο ενός βιβλίου από τις εξωτερικές ενδείξεις (εξώφυλλο, περιεχόμενα, ενδείξεις κ.τ.ό), (...) επιλέγει ένα βιβλίο, μια εφημερίδα, ένα άρθρο από τράπεζα δεδομένων, από βιβλιοθήκη ή από βιβλιοπωλείο, με κριτήριο το σκοπό της δουλειάς του».

Ενώ για την παραγωγή λόγου προβλέπεται ότι

«ο μαθητής (...) συντάσσει διαφορετικού τύπου κείμενα ακολουθώντας τη διαδικασία του σχεδιασμού, (...) χρησιμοποιεί διάφορα είδη λόγου, για διαφορετικούς σκοπούς και για διαφορετικούς αποδέκτες, (...) διακρίνει σχέσεις μεταξύ προθετικότητας, είδος λόγου, γλωσσικής μορφής και κειμενικής δομής' κ.α.»

Επίσης, αναφορά σε κοινωνικά κείμενα συναντάμε στο τμήμα της διαχείρισης πληροφορίας, όπου δηλώνεται ότι:

«ο μαθητής (...) αξιοποιεί απλό χάρτη και πίνακες (δρομολογίων και λοιπών πληροφοριών, διάφορα έντυπα κ.τ.ό)»

Στους ειδικούς σκοπούς του αναλυτικού, όπου εξειδικεύονται οι γενικοί στόχοι για τη γλωσσική αγωγή στο δημοτικό, γίνονται συνεχείς αναφορές στην ποικιλία κειμένων του κοινωνικού χώρου που θα πρέπει να χρησιμοποιηθούν για τη διδασκαλία και μάθηση της γλώσσας και προτείνονται τρόποι επεξεργασίας τους σε μια προσπάθεια να αναδειχθεί ο επικοινωνιακός χαρακτήρας αυτών των κειμένων και να αναφανεί η ιδιαίτερη δομή και η διαφορετική οργάνωση του περιεχομένου κάθε κειμενικού τύπου και κάθε κειμένου ειδικότερα. Άλλωστε, τα κείμενα του κοινωνικού χώρου, όπως φαίνεται στο αναλυτικό πρόγραμμα, συνιστούν το κύριο μέσο για την υλοποίηση των στόχων της γλωσσικής αγωγής. Η πρόταση δε, για σύνδεση των διαφόρων γνωστικών αντικειμένων του αναλυτικού προγράμματος στο πλαίσιο της διαθεματικής προσέγγισης της γνώσης οδηγεί στην επιλογή αξιοποίησης των κειμένων για εξυπηρέτηση στόχων που προκύπτουν σε διαφορετικές περιοχές του προγράμματος του δημοτικού σχολείου. Ακόμη και σε μια τυχαία επιλογή ενός δείγματος από στόχους

---

¹⁸ ο.π., σελ. 14-17

και ενδεικτικές δραστηριότητες του αναλυτικού προγράμματος, παρουσιάζεται με ιδιαίτερα σαφή τρόπο, η έμφαση στη χρήση κοινωνικών κειμένων για τη διδασκαλία και μάθηση της γλώσσας. Για παράδειγμα στο υποκεφάλαιο του αναλυτικού προγράμματος για την ανάγνωση των Γ' και Δ' δημοτικού, αναφέρεται:

«Αξιοποίηση διαφόρων κειμένων και κειμενικών τύπων. Ενδεικτικά αντικείμενα ανάγνωσης και μελέτης: Τα διάφορα κείμενα των μαθημάτων του σχολικού προγράμματος, αγγελία, τίτλοι, περιγραφή αφηγήματος, ποιήματος, πληροφοριακό κείμενο, επιστολή, ημερολόγιο, αυτοβιογραφία, βιογραφία, πίνακας περιεχομένων, κατάλογος, λεξικό, χάρτης, σχεδιάγραμμα, ιστορία με εικόνες και σκίτσα, σημειώσεις, εφημερίδα, περιοδικό, αφήγηση, περιγραφή ,παραμύθι, ανέκδοτο, διήγημα, μυθιστόρημα, ποίημα, βιβλιοπαρουσίαση, κριτική θεατρικού, κινηματογραφικού έργου, χειρόγραφο, δακτυλόγραφα ή έντυπα κείμενα που έχουν διαφορετικό επίπεδο ύφους»¹⁹

Εν κατακλείδι, είναι σκόπιμο να τονιστεί ότι σημαντικές αλλαγές προδιαγράφονται μέσα από τα αναλυτικά προγράμματα για τη γλωσσική αγωγή στην Πρωτοβάθμια Εκπαίδευση στην Ελλάδα. Η οργάνωση του γλωσσικού μαθήματος μέσα από είδη λόγου και τύπους κειμένων, και η αξιοποίηση κοινωνικών κειμένων για το γραμματισμό μαθητών/τριών του δημοτικού σχολείου, όπως περιγράφεται στο αναλυτικό πρόγραμμα, δηλώνει την πρόθεση για μια διδασκαλία της γλώσσας που στοχεύει να καταστήσει τον μαθητή ικανό να χειρίζεται τη γλώσσα με τρόπο τέτοιο ώστε να ικανοποιεί καθημερινές, επικοινωνιακές του ανάγκες με αποτελεσματικό τρόπο.

Αυτό το πλαίσιο για τη γλωσσική αγωγή οδηγεί στην ανάγκη επεξεργασίας κειμένων του κοινωνικού χώρου με τρόπο ώστε να αναδεικνύονται όλες οι πληροφορίες που φέρει κάθε κείμενο, το πλαίσιο στο οποίο εγγράφεται και οι αναφορές του σε άλλα κείμενα του κοινωνικού χώρου. Σε αυτή την κατεύθυνση επιλέχθηκε η παρουσίαση ενός τρόπου προσέγγισης κειμένων μέσω των πινακίδων με ονόματα οδών που συνιστούν μια κατηγορία απλών καθημερινών κειμένων του περιβάλλοντα γραπτού λόγου με τα οποία ερχόμαστε καθημερινά σε επαφή.

Προπαιδαγωγική ανάλυση

Όπως περιγράφηκε παραπάνω, στα νέα αναλυτικά προγράμματα για τη διδασκαλία της γλώσσας στην Πρωτοβάθμια Εκπαίδευση τα κείμενα του κοινωνικού χώρου συνιστούν το μέσον για το γραμματισμό νηπίων και μαθητών/τριών δημοτικού σχολείου. Η εισαγωγή, όμως ενός κειμένου του κοινωνικού χώρου στη σχολική τάξη

---

¹⁹ ο.π., σελ. 23-24

επιβάλλει να έχει προηγηθεί μια συστηματική ανάλυση όσον αφορά το ίδιο το κείμενο και την διδακτική του προσέγγιση. Σύμφωνα με την Moirand²⁰, που ονόμασε αυτού του τύπου την ανάλυση 'προπαιδαγωγική' δύο είναι οι βασικοί της στόχοι: α) η διερεύνηση των λειτουργιών του κειμένου σε ποικίλα επίπεδα και β) η εξεύρεση των παιδαγωγικών στρατηγικών που θα επιτρέψουν στους/στις μαθητές/τριες να προσεγγίσουν τη σημασία του κειμένου.

Σε μια πιο διευρυμένη εκδοχή, όπως προτείνεται από την Κουτσουσίμου-Τσίνογλου²¹ που συνοψίζει τη σχετική βιβλιογραφία, η προπαιδαγωγική ανάλυση έχει ως στόχο: α) να καταστήσει προσιτές νεο-αναδυόμενες στη διδακτική πράξη έννοιες-κλειδιά για τη μελέτη του κειμένου, β) να επισημάνει και να αιτιολογήσει ομοιότητες και διαφορές στα χαρακτηριστικά συγκρίσιμων κειμένων, γ) να αναδείξει στοιχεία γύρω από τα οποία θα εκπονηθούν δραστηριότητες για την τάξη, δ) να ελέγξει αβέβαιες εκτιμήσεις και ε) να προτείνει νέες τεχνικές προσέγγισης κειμένων.

Η προπαιδαγωγική ανάλυση, λοιπόν ως προς τον πρώτο της άξονα, αφορά παρατηρήσεις γύρω από τη δομή, το περιεχόμενο και τη μορφή του συγκεκριμένου κειμένου, τις πιθανές αποκλίσεις από τη «νόρμα», τις σχέσεις του με άλλα κείμενα που χρησιμοποιούνται για να υπηρετήσουν τον ίδιο στόχο κλπ. Αναλύσεις τέτοιου τύπου προϋποθέτουν παρατηρήσεις σε μια σειρά κειμένων ίδιου τύπου, άρα επιβάλλουν την αναγκαιότητα ενός ευρέως σώματος κειμένων. Από αυτά, μετά από ανάλυση, ο εκπαιδευτικός θα επιλέξει το δείγμα που θα παρουσιαστεί στην τάξη ώστε να προβάλλονται όλα τα χαρακτηριστικά του συγκεκριμένου τύπου, η συνήθης μορφή και οι τρόποι που επιλέγονται από τους ομιλητές για να διαφοροποιηθούν ή να παρεκκλίνουν από αυτήν. Τέλος, τα κείμενα που θα επιλεγθούν και οι δραστηριότητες που θα δημιουργηθούν θα πρέπει να διευκολύνουν τη διεύρυνση της συζήτησης και των παρατηρήσεων πέρα και πάνω από τα όρια των συγκεκριμένων δειγμάτων.

Επιλογή και ανάλυση του δείγματος

Στο άρθρο επιλέχθηκε η παρουσίαση 6 πινακίδων με ονόματα οδών, οι οποίες συνιστούν κείμενα περιορισμένης γλωσσικής πληροφορίας και πανομοιότυπης μορφής, υψηλά συμβατικά (δηλαδή οι όποιες δυνατότητες αλλαγών και τροποποιήσεων είναι ελάχιστες και προέρχονται συνήθως από το κράτος ή τους θεσμοθετημένους φορείς π.χ. δημοτικές αρχές). Αυτές οι πινακίδες επιλέχθηκαν από

---

²⁰ S. Moirand, *Situations d' écrit*, ed. CLE international, Paris 1979.

²¹ Β. Κουτσουσίμου-Τσίνογλου, 'Πολυφωνικότητα και πολυτροπικότητα: δείκτες στάσεων του/της ομιλητή/-τριας και σχεδιασμός ενός «κοινού γραπτού». Προπαιδαγωγική ανάλυση', *Γλωσσικός Υπολογιστής 2*, (2000), σ.207-222

ένα πολύ μεγαλύτερο σώμα κειμένων μετά από ανάλυση, καθότι θεωρήθηκε ότι εμφανίζουν τα κύρια χαρακτηριστικά αυτής της κατηγορίας κειμένων και μερικές από τις πλέον συνήθεις αποκλίσεις από τη νόρμα.

Παρότι, οι πινακίδες αφορούν περιβάλλοντα γραπτό λόγο στον οποίο εκτίθενται καθημερινά, έχει επισημανθεί, ότι τα παιδιά δεν τις παρατηρούν συχνά, κυρίως λόγω του ύψους τοποθέτησης τους και ενδεχομένως λόγω της έλλειψης ιδιαίτερου, προσωπικού ενδιαφέροντος²². Εντούτοις, η περιορισμένη γλωσσική πληροφορία που περιέχεται στις πινακίδες, οι επαναλαμβανόμενοι γλωσσικοί τύποι, η συμβατική τους μορφή και το γεγονός της άμεσης επικοινωνιακής χρηστικότητάς τους καθιστούν αυτά τα κείμενα ιδιαίτερα χρήσιμα για ποικίλες διδακτικές εφαρμογές. Οι πινακίδες με ονόματα οδών θα μπορούσαν να αξιοποιηθούν στη σχολική τάξη για να εξυπηρετήσουν διδακτικούς στόχους για διαφορετικές ηλικίες μαθητών. Για παράδειγμα, αν στόχος μιας διδακτικής παρέμβασης είναι να μάθουν οι μαθητές να τοποθετούνται στο χώρο, να παίρνουν και να δίνουν πληροφορίες για τόπο μέσα από επίσημα γραπτά κείμενα του περιβάλλοντος, θα πρέπει να εξοικειωθούν με το συγκεκριμένο τύπο κειμένου. Η επιλογή όμως, των κειμένων θα πρέπει να αντλείται μέσα από την καθημερινότητα των παιδιών ώστε να υπερβαίνονται τα προβλήματα που προαναφέρθηκαν.

Οι πληροφορίες ενός κειμένου πρέπει να αποτελούν προϊόν μιας διαδικασίας ανακάλυψης από τους μαθητές:

- Ανακάλυψης της εξωτερικής μορφής ενός κειμένου
- Ανακάλυψης της δομής και του περιεχομένου του
- Ανακάλυψης, γενικότερα, της περιστασης επικοινωνίας στην οποία εγγράφεται (των λειτουργιών που επιτελεί και του σκοπού παραγωγής του, των σχέσεων που επιτρέπει και ενδεχομένως επιβάλλει μεταξύ του κατασκευαστή και του αναγνώστη του, ή μεταξύ του αναγνώστη και άλλων φορέων, του χώρου εμφάνισής του, του χρόνου (ως φάσης δημιουργίας και φάσης ανάγνωσης), των νορμών και συμβάσεων που διέπουν το συγκεκριμένο κείμενο ή κατηγορία κειμένων, της επικοινωνίας του κειμένου με άλλα κείμενα κλπ).

---

²² Διερευνήσεις των αναγνωστικών επιλογών παιδιών πρώτης σχολικής ηλικίας στη διάρκεια 'περιπάτων γραμματισμού' μέσα στην πόλη, έδειξαν ότι τα παιδιά ενδιαφερόταν για γραπτά κείμενα του περιβάλλοντος όταν αυτά, με κάποιο τρόπο, είχαν αναφορά στις εμπειρίες τους και στα ενδιαφέροντά τους (όπως γκράφιτι, πινακίδες των δρόμων που κατοικούσαν, τα ονόματα των μαγαζιών που ψώνιζαν κ.ο.κ.). Σε γενικές γραμμές όμως οι πινακίδες με τα ονόματα οδών δεν ανήκαν στα κείμενα που επέλεγαν να διαβάσουν κυρίως λόγω του χώρου προβολής τους που υπερβαίνει τις οπτικές δυνατότητες των μικρών παιδιών αλλά και της επίσημης γλώσσας που παρουσιάζουν. M.F. Orellana & Ar. Hernandez, 'Talking the walk: Children reading urban environmental print', *The Reading Teacher* vol. 52, no. 6. Maren 1999, pp. 612-619

Η συνηθισμένη μορφή του συγκεκριμένου τύπου κειμένων (όπως φαίνεται στις πινακίδες 2,4 και 5, Παράρτημα Ι) περιλαμβάνει ένα μήνυμα σε δύο αλφάβητα ως προς μία από τις δύο πληροφορίες που φέρει, συγκεκριμένα, το όνομα της οδού π.χ. «ΟΔΟΣ ΙΑΣΟΝΟΣ-ΙΑΣΟΝΟΣ». Τα δύο αλφάβητα ενίοτε διαφοροποιούνται χρωματικά, λευκό για το ελληνικό αλφάβητο, κίτρινο χρώμα για το λατινικό. Η γλωσσική πληροφορία εμφανίζεται αποτυπωμένη σε σιδερένια πινακίδα με μπλε φόντο. Ενώ, ένα άσπρο πλαίσιο ορίζει το χώρο της γλωσσικής πληροφορίας. Οι πινακίδες τοποθετούνται στα 3,5-4,5 μέτρα ύψους, καθώς η πληροφορία που φέρουν πρέπει να είναι αναγνώσιμη από μακριά, ενώ δεν είναι σπάνιες οι φορές που βρίσκονται σε ακόμα μεγαλύτερο ύψος (στην περίπτωση οδών που βρίσκονται σε μεγάλους δρόμους). Συχνά, κάτω, πάνω ή δίπλα από την πινακίδα με το όνομα της οδού βρίσκεται μικρότερου μεγέθους πινακίδα με αντίστοιχη μορφή όπου δηλώνονται οι αριθμοί των οδών που περιλαμβάνονται στο συγκεκριμένο τετράγωνο (πινακίδες 1 & 3).

Όσον αφορά τη γλωσσική πληροφορία που περιλαμβάνεται, παρατηρούμε ότι οι λέξεις «οδός, λεωφόρος» δεσπόζουν στο άνω τμήμα της πινακίδας, τα γράμματα είναι αραιά και, ενίοτε, χρησιμοποιούνται μεγαλύτεροι χαρακτήρες. Το όνομα της οδού είναι σε γενική πτώση.

Η ονοματοδότηση των οδών, στην Ελλάδα, αποτελεί συνήθως απόφαση των δημοτικών αρχών και συνιστά συχνά, χώρο σημαντικών αντιπαραθέσεων καθώς εγγράφονται μνήμες του παρελθόντος και ιστορικές στιγμές που επιδέχονται διαφορετικών προσεγγίσεων. Γενικότερα, τα ονόματα των οδών μπορεί να προέρχονται από το χώρο της ελληνικής αρχαιότητας (μυθικό ή πραγματικό) (πινακίδα 5), της επανάστασης του '21, της σύγχρονης ιστορίας και της ορθόδοξης παράδοσης (πινακίδα 2). Ακόμα, μπορεί να είναι ονόματα πολιτικών, βασιλιάδων, καλλιτεχνών (πινακίδα 3), ξένων προσωπικοτήτων ή σημαντικών προσώπων της πόλης (πινακίδα 4) ή να είναι τοπωνύμια (χωριά, πόλεις, ιστορικές τοποθεσίες, ποτάμια, νησιά κλπ) (πινακίδα 1). Συχνά, εμφανίζονται ποιητικά ονόματα (λουλουδιών, φυτών κλπ) και άλλα που δεν μπορούν να ενταχθούν σε συγκεκριμένη κατηγορία²³. Στη συντριπτική πλειοψηφία, η ονοματοδότηση οδών γίνεται προς τιμήν προσωπικοτήτων μετά τον θάνατό τους, αν και αυτό δεν είναι η μόνη περίπτωση (πινακίδα 3).

Στις πινακίδες με ονόματα οδών παρατηρείται συχνή παρουσία συντμήσεων, χωρίς όμως να υπάρχει απόλυτη συνέπεια ως προς την πληροφορία που θα εμφανιστεί σε πλήρη ή συντετμημένη μορφή (πινακίδες 2,3 & 5). Όσον αφορά τα κύρια

---

²³ Μια ενδιαφέρουσα σχολιασμένη παρουσίαση των ονομάτων οδών παρουσιάζεται στο: Η. Πετρόπουλος, *η ονοματοθεσία οδών και πλατειών*, εκδ. Πατάκη, Αθήνα 1995

ονόματα παρατηρείται η παρουσία μόνο του επιθέτου ενώ άλλοτε εμφανίζεται και το μικρό όνομα, συνήθως όμως τα πρώτα γράμματα αυτού (πινακίδα 3). Στις πινακίδες ενδέχεται να εμφανίζεται η ιδιότητα του προσώπου που αναφέρεται σε πλήρη ή συντετμημένη μορφή (πινακίδες 2 & 3). Η παρουσία συντμήσεων καθιστά δύσκολη την ανάγνωση των πινακίδων από ένα παιδί ή κάποιον που δεν κατέχει σε επαρκή βαθμό την ελληνική γλώσσα.

Η λειτουργία των πινακίδων με ονόματα οδών είναι να πληροφορούν τον αναγνώστη για το όνομα της οδού στην οποία βρίσκεται. Άρα, ο σκοπός σύνταξης ενός τέτοιου κειμένου και ο στόχος της επικοινωνιακής διαδικασίας σχετίζεται με την πραγματικότητα αναφοράς. Οι πινακίδες με ονόματα οδών, ως προς το είδος λόγου που παράγεται, ανήκουν στην κατηγορία των πληροφοριακών κειμένων, καθώς η βασική τους ιδιότητα είναι να αναφέρονται στην πραγματικότητα²⁴. Ως προς το γένος λόγου που παράγεται, τα κείμενα των πινακίδων –παρά το μικρό τους μέγεθος – ανήκουν στην κατηγορία των περιγραφικών κειμένων²⁵ καθώς ο συντάκτης τους αποφεύγει την προσωπική εμπλοκή απέναντι σε αυτό που περιγράφεται, γεγονός που δηλώνεται με την παρουσία απλώς μιας ονοματικής φράσης.

Νόρμα και αποκλίσεις

Σε ένα πρώτο επίπεδο προσέγγισης θα μπορούσαμε να διατυπώσουμε την άποψη ότι για κάθε τύπο κειμένου υφίσταται μια «πρότυπη» κυρίαρχη μορφή, η οποία θα μπορούσε, ως τέτοια, να αποτελέσει το μοναδικό υλικό μιας διδακτικής παρέμβασης με στόχο την εξοικείωση των μαθητών/τριών με το συγκεκριμένο τύπο κειμένου.

---

²⁴ Όπως αναφέρεται στο Π. Πολίτης, *Λόγος-Κείμενο: Εισαγωγή*, Κέντρο Ελληνικής Γλώσσας, Θεσσαλονίκη, retrieved from internet (7/3/2003)

http://www.komvos.edu.gr/glwssa/logos_keimeno/2_2_1/Basic.htm, η συσχέτιση του σκοπού για τον οποίο συντάσσεται ένα κείμενο με έναν από τους βασικούς παράγοντες του «επικοινωνιακού τριγώνου» (πομπός, δέκτης, μήνυμα, πραγματικότητα αναφοράς) μας δίνει τέσσερα θεμελιώδη είδη λόγου (σύμφωνα με τον Kinneavy 1971) τον 'εκφραστικό λόγο', το 'λόγο της πειθούς', τον 'πληροφοριακό λόγο' και το 'λογοτεχνικό λόγο'. Στην περίπτωση των πινακίδων που δηλώνουν τα ονόματα των οδών, ο λόγος που παράγεται εστιάζεται στην πραγματικότητα αναφοράς. Τα κείμενα απεικονίζουν την πραγματικότητα. Η λειτουργία της γλώσσας είναι τυπικά πληροφοριακή.

²⁵ Όπως αναφέρεται από τη Β.Μητσοκοπούλου «αντικείμενο των περιγραφικών κειμένων είναι η γλωσσική αναπαράσταση (...) αντικειμένων, φαινομένων ή καταστάσεων πραγμάτων, δηλαδή οντοτήτων, με σχετικά σταθερή ταυτότητα και σύσταση, τις οποίες αντιλαμβανόμαστε καταρχήν μέσω της εμπειρίας, τις επεξεργαζόμαστε νοητά και εν τέλει επιδιώκουμε (...) να τις απεικονίσουμε για λογαριασμό του ακροατή ή του αναγνώστη μας». Β. Μητσοκοπούλου, *Λόγος-Κείμενο: Περιγραφή*, Κέντρο Ελληνικής Γλώσσας, Θεσσαλονίκη, retrieved from internet 7/3/2003, http://www.komvos.edu.gr/glwssa/logos_keimeno/2_1_2/thema_id.htm

Τα κοινωνικά γραπτά όμως παράγονται για να καλύψουν επικοινωνιακές ανάγκες στο πλαίσιο δεδομένης κάθε φορά κοινωνικής οργάνωσης. Ακόμα και στην περίπτωση της ίδιας επικοινωνιακής ανάγκης και άρα, κοινωνικής σκοπιμότητας του γραπτού όπως η ανάγκη ενός γραπτού κειμένου που θα προσκαλεί σε ένα κοινωνικό γεγονός, παρατηρούμε ότι με άλλον τρόπο συγκροτείται και παρουσιάζεται το κείμενο της πρόσκλησης σε διαφορετικούς τύπους κοινωνικής, πολιτισμικής ή εθνικής οργάνωσης²⁶. Η μορφή κάθε κοινωνικού γραπτού διαφοροποιείται ανάλογα με την κοινωνική οργάνωση στο πλαίσιο της οποίας δημιουργείται. Ακόμα όμως, και μέσα στο πλαίσιο της ίδιας κοινωνικο-πολιτισμικής οργάνωσης, κάθε κοινωνικό γραπτό εμφανίζεται με ποικίλες μορφές.

Η μορφολογική διαφοροποίηση ενδέχεται να εξαρτάται από ποικίλους παράγοντες, όπως δεσμεύσεις που προκύπτουν από την κοινωνική περίσταση (χώρος, χρόνος, συμμετέχοντες στη διαδικασία, σκοπός της δράσης κλπ) ή από επιλογές του συντάκτη του κειμένου όπως επιθυμία διαφοροποίησης από τη νόρμα και δήλωση προσωπικής στάσης για ποικίλους λόγους. Θα ήταν σκόπιμο, λοιπόν να επισημανθεί ότι η διαδικασία ανακάλυψης από τους μαθητές της δομής και της μορφής κάθε τύπου κειμένου δεν θα πρέπει να περιλαμβάνει μόνο τη νόρμα, δηλαδή τους συνήθεις τρόπους δόμησης ενός κειμένου, αλλά και τους τρόπους παραβίασης της, καθώς και την ανακάλυψη των λόγων για τους οποίους ο συντάκτης ενός κειμένου επιλέγει να παραβιάσει τη συμβατική μορφή ή τη δομή ενός συγκεκριμένου κειμένου. Στο Βόλο π.χ. οι δημοτικές αρχές επέλεξαν την τοποθέτηση μιας δεύτερης πινακίδας κάτω από το όνομα της οδού σε επιλεγμένα σημεία και με συμπληρωματική λειτουργία προς την πρώτη, όπου δίνονται πληροφορίες για το πρόσωπο ή το μνημείο ή τον τόπο στο οποίο οφείλει το όνομά της η κάθε οδός.

Η παραβίαση της νόρμας μπορεί να γίνεται και από μη θεσμικούς φορείς, για λόγους πρακτικούς (π.χ. λόγω απουσίας ή καταστροφής της πινακίδας σε συγκεκριμένο κτήριο). Η πινακίδα 6 κατασκευάστηκε από κάτοικο της συγκεκριμένης οικίας για να δηλώσει το όνομα και τον αριθμό της οδού. Σε τέτοιες περιπτώσεις, που είναι αρκετά συχνές, βλέπουμε την προβολή μιας προσωπικής αισθητικής πρότασης που, παρότι διατηρεί τα βασικά στοιχεία μιας πινακίδας με όνομα οδού, διαφοροποιεί τη μορφή με την οποία παρουσιάζεται.

Ολοκληρώνοντας, θα πρέπει να τονιστεί ότι η διδασκαλία ενός τύπου κειμένου δεν θα πρέπει να οδηγεί απλώς στη δημιουργία μιας «πρότυπης» μορφής, γι αυτό

---

²⁶ Ένα χαρακτηριστικό παράδειγμα είναι τα γαμήλια προσκλητήρια. Σε περιοχές της Ελλάδας τυπώνονται δύο τύποι προσκλητηρίων με μόνη διαφοροποίηση τη σειρά παρουσίασης των ονομάτων των μελλόνυμφων. Στο προσκλητήριο που μοιράζεται στους συγγενείς και οικείους της νύφης εμφανίζεται πρώτο το δικό της όνομα, ενώ το όνομα του γαμπρού εμφανίζεται πρώτο στην περίπτωση των δικών του προσκεκλημένων.

άλλωστε χρειάζονται αρκετά δείγματα κάθε τύπου κειμένου. Στόχος της διαδικασίας δεν είναι να καταστήσει τον μαθητή ικανό απλώς να μάθει μηχανιστικά να αναπαράγει μια κατηγορία κειμένου, αλλά να κατανοήσει τους τρόπους που οι ποικίλες πληροφορίες συντίθενται για τη δημιουργία ενός γραπτού μηνύματος. Είδαμε ότι ακόμα και στην περίπτωση ενός ιδιαίτερα συμβατικού τύπου κειμένου, υπάρχουν περιπτώσεις συμβατικής απόκλισης από τη νόρμα, όπως και περιπτώσεις όπου αυτή η απόκλιση προέρχεται από την προσπάθεια του καθενός μας να κατασκευάσει ένα γραπτό μήνυμα για να επιτύχει τους δικούς του στόχους.

Διδακτική αξιοποίηση

Οι πινακίδες που παρουσιάζονται στο παράρτημα I θα μπορούσαν να αποτελέσουν υλικό γλωσσικής διδασκαλίας και μάθησης τόσο για μαθητές/τριες νηπιαγωγείου όσο και δημοτικού σχολείου, ανάλογα με τους στόχους που τίθενται κάθε φορά και τις δραστηριότητες που προτείνονται προς υλοποίηση. Σε αυτό το κεφάλαιο παρουσιάζονται ενδεικτικές δραστηριότητες κατανόησης και παραγωγής γραπτού λόγου από τις οποίες ο/η διδάσκων/ουσα θα μπορούσε να επιλέξει ανάλογα με τους στόχους του γλωσσικού μαθήματος, τις δυνατότητες και τα ενδιαφέροντα του μαθητικού κοινού.

A) Δραστηριότητες κατανόησης γραπτού λόγου

Παρατηρήστε προσεκτικά τις πινακίδες που εμφανίζονται στο παράρτημα I και απαντήστε στις παρακάτω ερωτήσεις:

1. Πού έχετε δει ξανά παρόμοια κείμενα;
2. Για ποιο λόγο θα διαβάζατε ένα τέτοιο κείμενο;
3. Χρειάστηκε ποτέ να διαβάσετε ένα τέτοιο κείμενο; Για ποιο λόγο;
4. Μπορείτε να διαβάσετε τα ονόματα των οδών που εμφανίζονται;
5. Εμφανίζεται πάντα δίπλα στις πινακίδες ο αριθμός της οδού; Μήπως ξέρετε σε ποιες περιπτώσεις εμφανίζεται ο αριθμός της οδού; Γιατί στην περίπτωση της 1^{ης} πινακίδας εμφανίζονται τα νούμερα 261 → 263. Τι σημαίνει η περίπτωση των νούμερων 11 ← 11 στην περίπτωση της 4^{ης} πινακίδας;
6. Σε ποιες πινακίδες εμφανίζονται ονόματα προσώπων;
7. Σε ποιες πινακίδες εμφανίζονται οι ιδιότητες των προσώπων;
8. Σε ποιες περιπτώσεις αναφέρεται η ιδιότητα του προσώπου, του οποίου το όνομα φέρει η πινακίδα;
9. Βρείτε σε ποια πρόσωπα αναφέρονται οι πινακίδες.

10. Κάτω από την 1^η και την 5^η πινακίδα με το όνομα της οδού εμφανίζεται μια άλλη πινακίδα. Είναι όμοιες οι δύο πινακίδες; Σε τι διαφέρουν; Τι είδους πληροφορίες περιέχονται στη 2^η πινακίδα;
11. Βρείτε ποια από τα ονόματα των οδών (Παράρτημα I) εμφανίζονται στο χάρτη (Παράρτημα II). Τα ονόματα των οδών εμφανίζονται με τον ίδιο τρόπο στο χάρτη και στις πινακίδες; Τι διαφορές παρατηρείτε;
12. Ποια πληροφορία εμφανίζεται με κίτρινο χρώμα στις πινακίδες 2,4 και 5.
13. Η 6^η πινακίδα διαφέρει από τις υπόλοιπες. Τι υποθέτετε ότι καθόρισε τις διαφορές της;
14. Θέλετε να στείλετε ένα γράμμα στη φίλη σας Δεληγιώργη Νίκη που μένει στο Βόλο στην οδό Ιάσονος 65 και δεν ξέρετε τον ταχυδρομικό κώδικα. Αναζητήστε την πληροφορία στο τμήμα του ταχυδρομικού καταλόγου που εμφανίζεται στο Παράρτημα III.

B) Δραστηριότητες παραγωγής γραπτού λόγου

1. Έξω από το σπίτι σας η πινακίδα με το όνομα της οδού έχει καταστραφεί. Ετοιμάστε το σχέδιο μιας καινούριας.
2. Έξω από το σχολείο σας που βρίσκεται στην οδό Κωστή Παλαμά αριθμός 6, η πινακίδα έχει καταστραφεί. Φτιάξτε μια καινούρια για να τη βάλετε στη σωστή θέση.
3. Έστω ότι η οδός Κωστή Παλαμά βρίσκεται στην πόλη του Βόλου. Ετοιμάστε το σχέδιο μιας πινακίδας με πληροφορίες γύρω από το όνομά του που θα τοποθετηθεί κάτω από την πινακίδα με το όνομα της οδού.
4. Φτιάξτε ένα χάρτη της περιοχής γύρω από το σχολείο σας για να το στείλετε στους μαθητές ενός γαλλικού σχολείου που θα σας επισκεφτεί τον επόμενο μήνα.
5. Γυρνώντας στο σπίτι σας καταγράψτε τα ονόματα όλων των οδών που συναντάτε ώστε να φτιάξτε ένα χάρτη της γειτονιάς σας. Συνδυάστε τον χάρτη σας με αυτόν που έκαναν οι συμμαθητές/τριές σας, για να φτιάξτε ένα χάρτη της ευρύτερης περιοχής του σχολείου σας.
6. Στο πλαίσιο ενός σχολικού περιπάτου φωτογραφίστε όλες τις πινακίδες με ονόματα οδών ώστε να φτιάξτε το σχεδιάγραμμα της γειτονιάς σας. Στις περιπτώσεις δρόμων όπου η πινακίδα έχει καταστραφεί, σχεδιάζετε τις αντίστοιχες πινακίδες.
7. Αφού καταγράψτε τα ονόματα όλων των οδών που συναντάτε πηγαίνοντας στο σχολείο, προσπαθήστε να τα βάλετε σε κατηγορίες (π.χ. ονόματα πολιτικών,

τοποθεσιών, καλλιτεχνών κλπ). Συγκρίνετε τις λίστες σας, με αυτές των συμμαθητών/τριών σας.

Βιβλιογραφία

J.M. Adam, Linguistique textuelle: typologie(s) et sequentialite. Στο J.L.Chiss et alii (sous la direction de), *Apprendre/Enseigner a produire des texts écrits*, éditions Universitaires De Boeck, Bruxelles 1987, p23-33

.Διαθεματικό Ενιαίο Πλαίσιο Προγραμμάτων Σπουδών της Ελληνικής Γλώσσας για το Δημοτικό Σχολείο, Υπουργείο Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων, Παιδαγωγικό Ινστιτούτο, http://www.pi_schools.gr

Διαθεματικό Ενιαίο Πλαίσιο Προγραμμάτων Σπουδών για το Νηπιαγωγείο, Υπουργείο Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων, Παιδαγωγικό Ινστιτούτο, http://www.pi_schools.gr

M. Kalantzis & B. Core, Πολυγραμματισμοί. Στο *Εγκυκλοπαιδικός οδηγός για τη γλώσσα*, Κέντρο Ελληνικής Γλώσσας, Θεσσαλονίκη, retrieved from internet (23/1/2003) http://www.komvos.edu.gr/glwssa/Odigos/thema_e2/main.htm

J. Kinneavy, *A theory of discourse*, Englewood Cliffs, N.J.: Prentice Hall, 1971

B. Κουτσοσίμου-Τσίνογλου, 'Πολυφωνικότητα και πολυτροπικότητα: δείκτες στάσεων του/της ομιλητή/-τριας και σχεδιασμός ενός «κοινού γραπτού». Προπαιδαγωγική ανάλυση', *Γλωσσικός Υπολογιστής 2*, (2000), σ.207-222

G. Kress, *Linguistic processes in sociocultural practice*, Oxford University Press, Oxford, 1989

G. Kress & T. van Leeuwen, *Reading images: The grammar of visual design*, ed. Routledge, London, 1996

B. Μητσικοπούλου, *Λόγος Κείμενο: Κείμενο και κειμενικό είδος*, Κέντρο Ελληνικής Γλώσσας, Θεσσαλονίκη, retrieved from internet 7/3/2003

http://www.komvos.edu.gr/glwssa/logos_keimeno/1_2/thema_id.htm

Μητσικοπούλου, *Λόγος-Κείμενο: Περιγραφή*, Κέντρο Ελληνικής Γλώσσας, Θεσσαλονίκη, retrieved from internet 7/3/2003,

http://www.komvos.edu.gr/glwssa/logos_keimeno/2_1_2/thema_id.htm

S. Moirand, *Situations d'écrit*, édition. CLE international, Paris 1979.

M.F. Orellana & Ar. Hernandez, 'Talking the walk: Children reading urban environmental print', *The Reading Teacher vol. 52, no. 6*. Maren 1999, pp. 612-619

H. Πετρόπουλος, *η ονοματοθεσία οδών και πλατειών*, εκδ. Πατάκη, Αθήνα 1995

Π. Πολίτης, *Λόγος-Κείμενο: Εισαγωγή*, Κέντρο Ελληνικής Γλώσσας, Θεσσαλονίκη, retrieved from internet (7/3/2003)

http://www.komvos.edu.gr/glwssa/logos_keimeno/2_2_1/Basic.htm

Τζ. Σκούρα-Βαρνάβα, 'Το πρόγραμμα σπουδών για τη νεοελληνική γλώσσα στην προδημοτική εκπαίδευση', στο: Χρ. Τσολάκης (επιμ), *Η διδασκαλία της ελληνικής γλώσσας*, Πρακτικά του Στ' Πανελληνίου Συνεδρίου, Κώδικας, Θεσσαλονίκη 2001, σ. 166-171

Υ.Π.Ε.Π.Θ., *Το παιδί και η γραφή*, Ο.Ε.Δ.Β., Αθήνα, 1998

Υ.Π.Ε.Π.Θ., *Γραφή και Ανάγνωση I,II,III*, Ο.Ε.Δ.Β., Αθήνα, 1998

Α. Χαραλαμπόπουλος & Σ. Χατζησαββίδης, *Η διδασκαλία της λειτουργικής χρήσης της γλώσσας: Θεωρία & πρακτική εφαρμογή*, Κώδικας, Θεσσαλονίκη, 1997

Ε. Χοντολίδου, Εισαγωγή στην έννοια της πολυτροπικότητας, *Γλωσσικός Υπολογιστής 1*, Κέντρο Ελληνικής Γλώσσας, Θεσσαλονίκη 1999, σ.114-118

Παράρτημα Ι – Πινακίδες με ονόματα οδών

<p>ΛΕΩΦΟΡΟΣ ΔΗΜΗΤΡΙΑΔΟΣ ΔΙΜΙΤΡΙΑΔΟΣ</p> <p>Δημητριάς Σημαντική πόλη των ελληνιστικών και βυζαντινών χρόνων (294π.χ.-7^ο αι.μ.χ) 261 → 263</p>	<p>ΟΔΟΣ ΜΗΤΡ. ΙΩΣΗΦ ΜΙΤΡ. ΙΟΪΣΣΙΦ</p>	<p>ΟΔΟΣ ΖΩΓΡΑΦΟΥ ΝΙΚ. ΚΕΣΑΝΛΗ</p>
--	--	--

<p>ΟΔΟΣ ΚΑΘ. ΚΕΡΑΜΟΠΟΥΛΟΥ ΚΑΘ. ΚΕΡΑΜΟΠΟΥΛΟΥ</p> <p>11 ← 11</p>	<p>ΟΔΟΣ ΙΑΣΟΝΟΣ ΙΑΣΟΝΟΣ</p> <p>Ιάσων Μυθικός ήρωας Αρχηγός της Αργοναυτικής Εκστρατείας</p>	<p>Οδός Βιζυηνού</p> <p>Αρ. 19</p>
---	--	---

Παράρτημα II – Τμήμα χάρτη πόλης (Βόλος)

Παράρτημα III – Τμήμα ταχυδρομικού καταλόγου

ΒΟΛΟΣ	
Τετρ. Β	384 46
Εθνικών Αγώνων	
1-5 2-6.....	384 46
7-Τέλ. 8-Τέλ.....	384 45
22ας Μαΐου	384 45
28ης Οκτωβρίου	
1-103 2-80.....	383 33
105-221 82-172.....	382 21
223 Τέλ. 17 Τέλ.....	382 22
24ης Ιουλίου.....	384 46
Ελασσόνας.....	383 34
Ελευθερίας (Πλ.).....	382 21
Ελικοδρομίου	384 45
Ελλαδίου.....	382 21
Έλλης.....	383 34
Ελλησπόντου.....	384 45
Ελπίδος.....	384 46
Επαμεινώνδα.....	384 46
Επιβατών.....	384 46
Επισκοπής.....	382 21
Επισκόπου	
Φιλοθέου.....	384 46
Ερμού	
1-131 2-116.....	383 33
Ιακωβίδου.....	383 33
Ίάσσος	
1-61 2-46.....	383 33
63 Τέλ. 48 Τέλ.....	382 21
Ιασωνίδου.....	384 45
Ιατρίδου.....	384 45
Ιεραπόλεως.....	384 45
Ιερολοχιτών.....	383 34
Ιθάκης.....	384 46
Ικάρων.....	384 46
Ικονίου.....	384 46
Ίμβρου.....	384 46
Ιόλης.....	382 22
Ιουδαίου.....	384 46
Ιπποδαμείας.....	383 33
Ισαύρων.....	383 33
Ισιδώρου.....	384 45